

بررسی عوامل تنش‌زا بین روسیه و اوکراین در چارچوب اسناد امنیتی روسیه

دکترسید محسن میرحسینی* - استادیار روابط بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.
سیدحسین عمران - دانشجوی دکتری علوم سیاسی گرایش مسائل ایران، دانشکده حقوق، علوم سیاسی و تاریخ، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۱۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۰۴

چکیده

بحران اوکراین و حمله نظامی روسیه در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ یکی از چالش‌های کلیدی ژئوپلیتیک معاصر است. این پژوهش به دنبال شناسایی و تبیین عوامل تنش‌زا میان روسیه و اوکراین از منظر اسناد امنیتی کلیدی فدراسیون روسیه، شامل راهبرد امنیت ملی،^۱ آیین‌نامه نظامی^۲ و مفهوم سیاست خارجی^۳ است. روش تحقیق مبتنی بر تحلیل محتوای کیفی اسناد رسمی و منابع کتابخانه‌ای است. یافته‌ها نشان می‌دهد که تنش‌ها ریشه در سه عامل اصلی دارند: تمایل روسیه به احیای مفهوم «جهان روسی» برای حفظ نفوذ فرهنگی و قومی در مناطق هم‌جوار، تلاش برای برقراری نظم چندقطبی جهانی به منظور کاهش سلطه غرب و نگرانی فزاینده از گسترش ناتو به شرق که امنیت مرزهای روسیه را تهدید می‌کند. این پژوهش نتیجه می‌گیرد که این تنش‌ها از نگرش ساختاری امنیتی روسیه نشأت می‌گیرند و تداوم آن‌ها به تحول در سیاست‌های کلان این کشور وابسته است.

واژه‌های کلیدی: اسناد امنیتی روسیه، بحران اوکراین، جهان روسی، نظم چندقطبی، گسترش ناتو.

E-Mail: mmirhosaini@yazd.ac.ir

*نویسنده عهده‌دار مکاتبات

1. Russia's National Security Strategy
2. Russia's Military Doctrine
3. Foreign Policy Concept

۱. مقدمه

جنگ اوکراین در سال ۲۰۲۲، با حمله نظامی روسیه در ۲۴ فوریه، پیامدهای عمیقی بر روابط بین‌الملل و نظم ژئوپلیتیکی منطقه یورو-آتلانتیک داشته است. اسناد امنیتی فدراسیون روسیه، شامل راهبرد امنیت ملی، آیین‌نامه نظامی و مفهوم سیاست خارجی، چارچوبی برای درک تهدیدات، اهداف و تعهدات این کشور در عرصه داخلی و جهانی فراهم می‌کنند (Habibi & Yousefi 2022:237). این اسناد بیانگر دغدغه‌های استراتژیک مسکو در برابر اوکراین و نظم بین‌المللی هستند. روسیه به‌عنوان بازیگر اصلی این بحران، با ابعاد مختلف آن درگیر است (Nouri & Masoudi, 2024:108). این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤالات است: اسناد امنیتی روسیه چگونه عوامل تنش‌زا با اوکراین، از جمله مفهوم «جهان روسی»، نظم چندقطبی و گسترش ناتو به شرق را قاب‌بندی می‌کنند؟ این عوامل چگونه به حمله ۲۰۲۲ منجر شدند؟ تحلیل این اسناد، بینش عمیقی از انگیزه‌های ژئوپلیتیکی روسیه ارائه می‌دهد و می‌تواند به سیاست‌گذاری در بحران‌های مشابه کمک کند.

۲. پیشینه تحقیق

۲-۱. منابع فارسی

پژوهش‌های داخلی متعددی به بررسی بحران اوکراین و روابط روسیه و اوکراین پرداخته‌اند. شاپوری (۱۳۹۳) در کتاب بحران اوکراین: زمینه‌ها، بازیگران و پیامدها به تحلیل وقایع سال ۲۰۱۴ پرداخته و نشان داده است که جدایی کریمه از اوکراین نقطه عطفی در تشدید تنش‌های میان مسکو و کیف بود. این پژوهش بر زمینه‌های تاریخی و سیاسی بحران تمرکز دارد، اما به تحلیل اسناد امنیتی روسیه به‌عنوان محرک اصلی کمتر پرداخته است (Shapouri, 2014). رسولی ثانی‌آبادی و ابراهیمی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «چگونگی بازنمایی 'دیگری' در اسناد امنیت ملی روسیه با تأکید بر جایگاه ایران» (۲۰۱۸-۲۰۰۰) اسناد امنیت ملی روسیه را بررسی کرده و نشان داده‌اند که روسیه کشورها را در شش دسته (شریک راهبردی، متحد، همکار مهم، شریک اقتصادی، وضعیت دوگانه و تهدید) بازنمایی می‌کند. این مطالعه بر بازنمایی هویتی تمرکز دارد، اما ارتباط این بازنمایی‌ها با بحران اوکراین را به‌طور مستقیم بررسی نکرده است (Rasouli Sani

Abadi and Ebrahimi,2020). کریم‌خانی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله «تبیین آثار و پیامدهای تجاوز کشور روسیه علیه خاک اوکراین (۲۰۲۲) از منظر حقوق بین‌الملل» پیامدهای حقوقی و بین‌المللی حمله ۲۰۲۲ را تحلیل کرده و بر تأثیرات آن بر نظم جهانی تأکید دارند، اما به عوامل ریشه‌ای در اسناد امنیتی روسیه کمتر توجه نشان داده‌اند (Karimkhani and et al,2022).

۲-۲. منابع بین‌المللی

پژوهش‌های بین‌المللی دیدگاه‌های متنوعی درباره بحران اوکراین و سیاست‌های امنیتی روسیه ارائه کرده‌اند. لانوسزکا^۱ (۲۰۲۵) در مقاله «جنگ پیشگیرانه پوتین: تهاجم ۲۰۲۲ به اوکراین» (International Security) استدلال می‌کند که حمله روسیه واکنشی پیشگیرانه به ادراک تهدید ناشی از گسترش ناتو بود و اسناد امنیتی، به‌ویژه راهبرد امنیت ملی، این ادراک را تقویت کرده‌اند. این مطالعه بر تحلیل اسناد تمرکز دارد، اما بیشتر از منظر غربی است تا دیدگاه داخلی روسیه. به‌طور مشابه، مقاله «پیش‌بینی و پیشگیری روسیه: مقدمه‌ای بر تهاجم به اوکراین» (Scandinavian Journal of Military Studies,2024) بر رویکرد پیشگیرانه روسیه در اسناد نظامی تمرکز کرده و آن را به‌عنوان مبنای تصمیم‌گیری مسکو بررسی می‌کند. این پژوهش به تحلیل محتوای اسناد نزدیک است، اما به مفهوم «جهان روسی» کمتر پرداخته است. همچنین، گزارش «جنگ روسیه در اوکراین: هویت، تاریخ و مناقشه» (National Defense University,2023). نقش هویت‌سازی «جهان روسی» را در بحران اوکراین بررسی کرده و آن را به‌عنوان عاملی برای توجیه مداخله روسیه معرفی می‌کند. با این حال، این گزارش به پیوند این مفهوم با نظم چندقطبی و گسترش ناتو توجه محدودی دارد. در نهایت، مقاله «تحقیقات سیاست خارجی روسیه و جنگ در اوکراین» (Communist and Post-Communist Studies,2024) محدودیت‌های ادبیات موجود را نقد کرده و بر نیاز به تحلیل عمیق‌تر اسناد اولیه برای درک انگیزه‌های ژئوپلیتیکی تأکید دارد.

۲-۳. نقد ادبیات و شکاف تحقیقاتی

ادبیات موجود، چه در منابع فارسی و چه بین‌المللی، جنبه‌های مختلفی از بحران اوکراین را پوشش داده است، از جمله زمینه‌های تاریخی (Shapouri, 2014)، پیامدهای حقوقی (Rasouli Sani Abadi and Karimkhani and et al., 2022)، و بازنمایی هویتی (Ebrahimi, 2020). با این حال، منابع فارسی کمتر به تحلیل عمیق اسناد امنیتی روسیه پرداخته‌اند و بیشتر بر پیامدها یا تاریخچه بحران تمرکز دارند. در مقابل، منابع بین‌المللی مانند لانوسزکا (۲۰۲۵) و گزارش (National Defense University, 2023) به اسناد یا هویت‌سازی توجه کرده‌اند، اما اغلب از منظر غربی و بدون پیوند سیستماتیک میان عوامل «جهان روسی»، نظم چندقطبی و گسترش ناتو. این پژوهش با تحلیل محتوای کیفی اسناد امنیتی روسیه و بررسی پیوند میان این سه عامل، شکاف موجود را پر می‌کند و دیدگاه جامعی از انگیزه‌های استراتژیک مسکو ارائه می‌دهد.

۳. چارچوب نظری

برای تحلیل عوامل تنش‌زا میان روسیه و اوکراین در اسناد امنیتی روسیه، نیاز به یک چارچوب نظری قوی از روابط بین‌الملل و جغرافیای سیاسی است. اسناد ملی روسیه، از جمله سند امنیت ملی، مفهوم سیاست خارجی و دکترین نظامی/دریایی، از اسناد کلیدی این کشور هستند (Yousefi & Habibi, 2022: 246-247). سند امنیت ملی بنیادی‌ترین است و تهدیدات را تحلیل می‌کند، در حالی که دکترین نظامی دیدگاه‌های رسمی روسیه درباره جنگ، پیشگیری از آن و ساختار نیروهای مسلح را بیان می‌دارد. مفهوم سیاست خارجی نیز جهت‌گیری‌های دیپلماتیک را مشخص می‌کند. این اسناد چارچوبی برای درک واکنش روسیه به بحران‌های منطقه‌ای و بین‌المللی فراهم می‌کنند، زیرا بحران‌ها اغلب شامل مناقشات ارضی، تحریم‌های اقتصادی و تهدیدات سیاسی هستند (Brecher & Wilkenfeld, 1997: 40).

در این پژوهش، دو چارچوب نظری اصلی انتخاب شده‌اند: رئالیسم تهاجمی (Offensive Realism) و ژئوپلیتیک کلاسیک (Classical Geopolitics).

۱-۳. رئالیسم تهاجمی

این نظریه، که توسط جان میرشایمر توسعه یافته، بر تمایل ذاتی دولت‌ها برای کسب قدرت حداکثری در سیستم آنارشیکی بین‌المللی تأکید دارد تا امنیت خود را تضمین کنند (Mearsheimer, 2001). روسیه، به‌عنوان یک قدرت بزرگ، اوکراین را تهدیدی برای امنیت خود می‌بیند، زیرا گسترش ناتو و نفوذ غرب می‌تواند تعادل قدرت را برهم زند. این نظریه توضیح می‌دهد که چرا اسناد امنیتی روسیه بر حفظ حوزه نفوذ سنتی (مانند جهان روسی) و مقابله با سلطه غرب تمرکز دارند. برای مثال، حمله ۲۰۲۲ به اوکراین می‌تواند واکنشی تهاجمی برای جلوگیری از تهدیدات آینده باشد (Baev, 2022).

۲-۳. ژئوپلیتیک کلاسیک

بر اساس ایده‌های هالفورد مک‌کیندر (Heartland Theory) و نیکلاس اسپایکمن (Rimland Theory)، این نظریه اهمیت کنترل مناطق کلیدی مانند هارتلند (قلب زمین) و ریملند (حاشیه زمین) را برای تسلط جهانی برجسته می‌کند (Mackinder, 1904; Spykman, 1944). اوکراین، به‌عنوان بخشی از ریملند، برای روسیه حیاتی است تا دسترسی به دریای سیاه و نفوذ در اوراسیا را حفظ کند. اسناد روسی این دیدگاه را بازتاب می‌دهند، جایی که گسترش ناتو به شرق تهدیدی ژئوپلیتیکی تلقی می‌شود (Kubica, 2024). این نظریه کمک می‌کند تا درک کنیم چگونه روسیه اوکراین را ابزاری برای حفظ موقعیت ژئوپلیتیکی خود می‌بیند (Biscop, 2023).

کاربرد این چارچوب‌ها در تحلیل اسناد امنیتی روسیه نشان می‌دهد که عوامل تنش‌زا (مانند جهان روسی، نظم چندقطبی و گسترش ناتو) ریشه در تلاش برای قدرت و کنترل ژئوپلیتیکی دارند. بنابراین، مطالعه این اسناد ضروری است تا دلایل حمله روسیه به اوکراین و بازتاب آن‌ها در سیاست‌های امنیتی استخراج شود (Derviş, 2024; Cohen & O'Brien, 2024).

۴. روش تحقیق

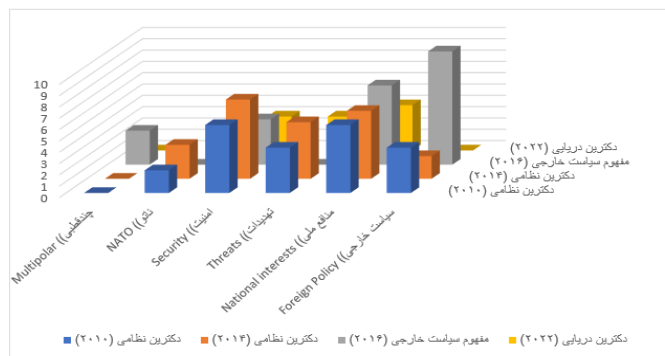
این پژوهش از روش تحلیل محتوای کیفی (Qualitative Content Analysis) برای بررسی عوامل تنش‌زا میان روسیه و اوکراین در چارچوب اسناد امنیتی فدراسیون روسیه استفاده کرده

است. این روش برای شناسایی و تفسیر مضامین کلیدی در متون رسمی مناسب است، زیرا امکان تحلیل عمیق محتوای اسناد و استخراج الگوهای معنایی را فراهم می‌کند (Hsieh & Shannon, 2005). اسناد مورد بررسی شامل سند امنیت ملی (۲۰۲۱)، مفهوم سیاست خارجی (۲۰۲۳) و دکترین نظامی (۲۰۱۴) فدراسیون روسیه هستند که به‌عنوان منابع اولیه و معتبر دیدگاه‌های رسمی مسکو انتخاب شده‌اند (Yousefi & Habibi, 2022:246-247).

۴-۱. فرآیند کدگذاری و استخراج مضامین

تحلیل محتوای کیفی در سه مرحله انجام شد:

- آماده‌سازی داده‌ها: اسناد به‌صورت کامل مطالعه شدند تا محتوای مرتبط با بحران اوکراین شناسایی شود. بخش‌هایی که به روابط خارجی، تهدیدات امنیتی، و اهداف استراتژیک اشاره داشتند، انتخاب شدند.
- کدگذاری اولیه: کلیدواژه‌ها و عبارات کلیدی مانند «جهان روسی (Russian World)»، «نزدیک خارجی (Near Abroad)»، «ناتو (NATO)»، ثبات استراتژیک («Strategic Stability») و «نظم چندقطبی (Multipolar Order)» جستجو و کدگذاری شدند. این کدها بر اساس تکرار و اهمیت در متن استخراج شدند.
- استخراج مضامین: کدها به مضامین اصلی گروه‌بندی شدند که شامل سه عامل تنش‌زا بودند: الف) احیای مفهوم «جهان روسی» برای حفظ نفوذ فرهنگی و قومی؛ ب) تلاش برای ایجاد نظم چندقطبی در برابر سلطه غرب؛ ج) نگرانی از گسترش ناتو به شرق (Kubica, 2024).

شکل (۱): فراوانی مفاهیم کلیدی در اسناد امنیتی روسیه فراوانی مفاهیم کلیدی در اسناد امنیتی روسیه

۲-۴. تحلیل

- احیای مفهوم «جهان روسی»: این مفهوم، اگرچه به ندرت در اسناد به طور صریح با همین نام ذکر شده، اما در هسته اصلی ایده‌هایی چون «منافع ملی» و «حفظ نفوذ فرهنگی و قومی» در مناطق همجوار قرار دارد. تکرار بالای واژه «منافع ملی» در اسناد مختلف (۶ تا ۷ بار) نشان‌دهنده اهمیت حفاظت از حوزه‌های نفوذ روسیه در ابعاد فراتر از مرزهای جغرافیایی است که مفهوم «جهان روسی» را بازتاب می‌دهد.
- تلاش برای ایجاد نظم چندقطبی: این مضمون در سند مفهوم سیاست خارجی ۲۰۱۶ بیشترین نمود را دارد، جایی که واژه «چندقطبی» سه بار تکرار شده است. این تکرار نشان می‌دهد که مقابله با «سلطه غرب» و تلاش برای ایجاد یک نظم جهانی جدید، هسته اصلی دکترین دیپلماتیک روسیه در آن دوره بوده است.
- نگرانی از گسترش ناتو به شرق: این نگرانی به‌ویژه در دکترین‌های نظامی روسیه برجسته است. همان‌طور که جدول نشان می‌دهد، واژه «ناتو» در دکترین نظامی ۲۰۱۰ دو بار و در دکترین ۲۰۱۴ سه بار تکرار شده است. این فراوانی، همراه با تکرار مکرر واژه‌های «تهدیدات» و «امنیت»، به وضوح نشان‌دهنده آن است که مسکو گسترش این ائتلاف نظامی را یک تهدید مستقیم و فزاینده برای امنیت خود می‌داند.

۳-۴. منابع داده

داده‌های این پژوهش از منابع کتابخانه‌ای و اسناد رسمی منتشرشده توسط وزارت امور خارجه و وزارت دفاع روسیه جمع‌آوری شدند. این اسناد به دلیل دسترسی عمومی و نقش آن‌ها در تبیین سیاست‌های رسمی انتخاب شدند. همچنین برای تکمیل تحلیل از مطالعات پیشین مرتبط با بحران‌های بین‌المللی استفاده شد (Brecher & Wilkenfeld, 1997:40).

۵. تحلیل یافته‌ها

حمله روسیه به اوکراین در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ نقطه اوج تنش‌های ژئوپلیتیکی بود که ریشه در تاریخ درهم‌تنیده دو کشور، درک هستی‌شناختی روسیه از جایگاه خود به‌عنوان قدرت بزرگ

اوراسیایی و تلاش برای حفظ نفوذ در برابر تهدیدات غرب دارد. نقطه آغاز بحران به ۲۱ نوامبر ۲۰۱۳ بازمی‌گردد، زمانی که ویکتور یانکویچ، رئیس‌جمهور اوکراین، از امضای توافقنامه تجاری و همکاری با اتحادیه اروپا خودداری کرد (Fathi & Mousanejad, 2020: 102). این تصمیم جرقه اعتراضات را زد، اما تحلیل عمیق‌تر نشان می‌دهد که بحران اوکراین نتیجه عوامل متعددی است: تمایل روسیه به احیای مفهوم «جهان روسی»، تلاش برای برقراری نظم چندقطبی در برابر هژمونی غرب، و نگرانی از گسترش ناتو به شرق. این عوامل در اسناد امنیتی کلیدی روسیه (سند امنیت ملی ۲۰۰۹، ۲۰۲۱، ۲۰۲۲؛ مفهوم سیاست خارجی ۲۰۲۳) بازتاب یافته و به‌طور متقابل یکدیگر را تقویت می‌کنند. از منظر رئالیسم تهاجمی (Mearsheimer, 2001)، روسیه برای تضمین بقای خود در سیستم آنارشیک بین‌المللی به دنبال حداکثر کردن قدرت و حفظ حوزه نفوذ است. ژئوپلیتیک کلاسیک (Mackinder, 1904; Spykman, 1944) نیز اوکراین را به‌عنوان بخشی از ریملند معرفی می‌کند که برای کنترل اوراسیا حیاتی است. «جهان روسی» مشروعیت فرهنگی برای نفوذ منطقه‌ای فراهم می‌کند، نظم چندقطبی چارچوبی برای رقابت جهانی با غرب ایجاد می‌کند، و گسترش ناتو به‌عنوان تهدیدی خارجی، واکنش تهاجمی روسیه را تحریک می‌کند. این عوامل به درک هستی‌شناختی جایگاه روسیه به‌عنوان قدرت اوراسیایی گره خورده‌اند و حمله به اوکراین را به استراتژی بلندمدت برای بازتعریف این جایگاه تبدیل کرده‌اند (Baev, 2022; Kubica, 2024; Biscop, 2023; Derviş, 2024).

روسیه از نظر تاریخی اوکراین را بخشی از حوزه نفوذ خود می‌داند و نزدیکی آن به غرب را تهدیدی وجودی تلقی می‌کند. مفهوم «جهان روسی» (Russian World) حوزه تمدنی را در بر می‌گیرد که بر اساس سنت‌ها، تاریخ، فرهنگ مشترک، و زبان روسی تعریف می‌شود و وظیفه حمایت از روس‌تباران خارج از مرزها، که بیش از ۳۰ میلیون نفر تخمین زده می‌شوند، را بر عهده روسیه می‌گذارد (Mousaei et al, 2023: 306). ولادیمیر پوتین در سال ۲۰۱۲ این ایده را در سیاست خارجی برجسته کرد و فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی را «بزرگ‌ترین فاجعه ژئوپلیتیکی قرن بیستم» خواند. او در سخنرانی الحاق کریمه در ۲۰۱۴ اظهار داشت: «هنگام فروپاشی شوروی میلیون‌ها روس در یک کشور به رختخواب رفتند و فردا در کشور دیگری

بیدار شدند، یک‌شبه معلوم شد که روس‌ها اقلیت‌های ملی در جمهوری‌های شوروی سابق هستند» (Presidential Administration of Russia, 2014). از منظر رئالیسم تهاجمی، این مفهوم تلاشی برای گسترش قدرت فرهنگی و سیاسی برای تضمین امنیت در برابر رقبای غربی است، در حالی که ژئوپلیتیک کلاسیک اوکراین را پلی بین هارتلند و ریملند می‌بیند، که برای تسلط بر اوراسیا حیاتی است (Mackinder, 1904; Spykman, 1944). این دیدگاه با تحلیل‌های اخیر همخوانی دارد که «جهان روسی» را ابزاری برای مشروعیت‌بخشی به مداخلات منطقه‌ای می‌دانند (Cohen & O'Brien, 2024; Derviş, 2024).

طبق این ایده دولت روسیه وظیفه دارد تا از حقوق تمام افرادی حوزه تمدنی روسی و روس تباران دفاع نماید و برای روسیه قابل قبول نیست که در اثر نزدیکی کشورهای جداشده از شوروی سابق با تمدن غرب، حوزه تمدنی روسی به‌مرور زمان از بین برود. برای همین روسیه کوشش دارد تا دوباره حوزه تمدنی روسی را احیاء کند؛ و در این راستا، مسکو با تأسیس نهادهای مختلفی مانند (نهاد جهان روسی)^۱، (موسسه دموکراسی و همکاری)^۲، کارگزاری (روساترودنیچستوا)^۳ «آژانس فدرال برای کشورهای مستقل هم‌سود، هم‌وطنان خارج از کشور و همکاری بشردوستانه بین‌المللی» و (شورای روابط بین‌الملل)^۴ اقدام به حمایت از روس تباران در جمهوریت‌های باقی‌مانده شوروی نماید. تمامی این نهادها و سازمان‌ها درصدد این هستند تا باعث تقویت نفوذ روسیه در کشورهای خارج-نزدیک، بخصوص بلاروس و اوکراین گردند. دولت روسیه با گسترش تعریف طبقه روستبار و واردکردن غیر روس‌ها به آن از طریق اعطای تابعیت، زمینه گسترش نفوذ منطقه‌ای و مداخله خود در کشورهای خارج-نزدیک را فراهم کرده است. روس تبارها و روس زبان‌ها در کشورهای خارج نزدیک تداوم نفوذ ارزش‌ها، هنجارها و فرهنگ روسی را تا اندازه زیادی تضمین می‌کنند.

1. Russian World Foundation

2. Institute of Democracy and Cooperation

3. Россотрудничество: Федеральное Агентство по Делах Содружества Независимых Государств, Соотечественников, Проживающих за Рубежом, и по Международному Гуманитарному

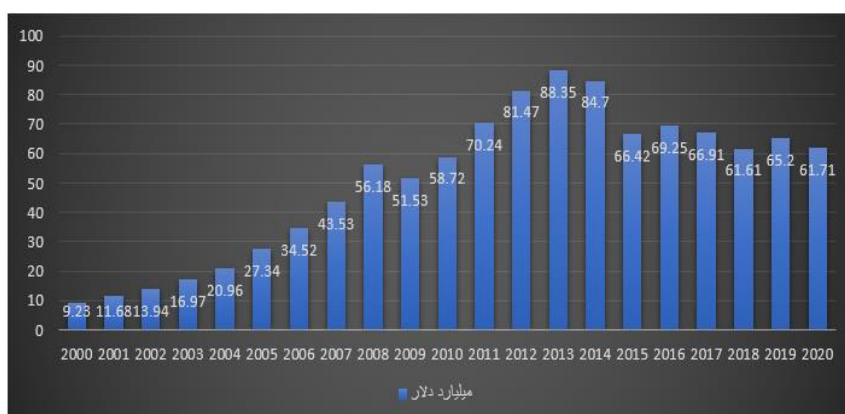
4. Russian International Affairs Council

طبقه روس‌تبار یا دیا سپورا^۱ توده‌ای بی‌شکل و غیرمنسجم هستند که بیشتر وقت‌ها به شکل خودجوش پیرامون منافعشان سازمان نمی‌یابند، و دولت روسیه است که با خلق مفهوم روس‌تبار و سیاست‌گذاری و سرمایه‌گذاری برای حفظ آن می‌خواهد دستورکار هنجاری خود را در خارج نزد یک پیش‌ببرد و منافع اقتصادی، امنیتی و ژئوپلیتیک خود را تأمین کند (Valizadeh & Alizadeh, 2018: 174-177). این اقدامات روسیه در ابتداء با مخالفت‌های از سوی اوکراین روبرو گردید، اما بعد از الحاق کریمه به روسیه در سال ۲۰۱۴، دولت اوکراین اقدامات سخت‌گیرانه‌تری را در قبال این سیاست روسیه در پیش گرفت، و در یک اقدام حساسیت‌برانگیز دستور حذف زبان روسی را از فهرست زبان‌های رسمی این کشور را صادر نمود. کرملین این عمل دولت اوکراین را به‌عنوان تبعیضی علیه روس‌تباران اوکراین قلمداد نمود، و بیشتر از گذشته درصدد حفاظت از حقوق روس‌تباران در کشورهای جداشده از شوروی و بخصوص کشور اوکراین برآمد (Euronews Website, 2022). این سیاست در اسناد امنیتی روسیه برجسته است. سند امنیت ملی ۲۰۲۱ روسیه، ماده ۱۰۱، بند ۱۹، می‌گوید: وظیفه روسیه «حمایت از هم‌وطنان ساکن خارج از کشور در تحقق حقوق آن‌ها، از جمله حق حفظ هویت فرهنگی مشترک روسی و تأمین حفاظت از منافع آن‌ها» است (Russia's National Security Document, 2021: 35). سند ۲۰۲۲ نیز تأکید می‌کند: «فدراسیون روسیه از هم‌وطنان خود در خارج از کشور برای استیفای حقوقشان به‌منظور تضمین حفاظت از منافع و حفظ هویت فرهنگی روسی خود حمایت می‌کند» (Russia's National Security Document, 2022: 31). سند مفهوم سیاست خارجی ۲۰۲۳، مواد ۴ و ۴۶، بر حمایت از روس‌تباران تأکید دارد (Russia's Foreign Policy Concept, 2023). این سیاست‌ها نشان‌دهنده نقش «جهان روسی» به‌عنوان ابزاری ژئوپلیتیکی برای حفظ نفوذ در برابر نفوذ غرب هستند. دخالت در اوکراین برای حفاظت از روس‌تباران تنش‌ها را افزایش داد و به‌عنوان یکی از علل اصلی بحران عمل کرد. این عامل با نظم چندقطبی و گسترش ناتو پیوند دارد، زیرا «جهان روسی» مشروعیت فرهنگی برای نظم چندقطبی فراهم می‌کند و گسترش ناتو آن را تهدید

1. Diaspor (جوامع دور از وطن)

می‌کند، که از منظر رئالیسم تهاجمی، واکنش تهاجمی روسیه را توجیه می‌کند (Kubica, 2024; Biscop, 2023). تلاش برای برقراری نظم چندقطبی ریشه در نارضایتی روسیه از نظام تک‌قطبی تحت سلطه ایالات متحده پس از جنگ سرد دارد. با فروپاشی شوروی، روسیه جایگاه ابرقدرتی را از دست داد و ایالات متحده آن را نادیده گرفت. از سال ۲۰۰۰، با قدرت‌گیری پوتین و بهبود اقتصاد به لطف افزایش قیمت نفت، روسیه برای احیای جایگاه جهانی خود اقدام کرد. سند امنیت ملی ۲۰۰۹ «استراتژی امنیت ملی روسیه تا سال ۲۰۲۰» این هدف را تبیین می‌کند. ماده ۲ می‌گوید: «روسیه می‌خواهد، از منافع ملی خود به‌عنوان یک بازیگر کلیدی در روابط بین‌المللی چندقطبی دفاع نماید (Russia's National Security Strategy to 2020, 2009)». ماده ۲۱ هدف را «تبدیل نمودن فدراسیون روسیه به یک قدرت جهانی... در جهان چندقطبی» می‌داند، و ماده ۲۴ بر تمرکز منابع برای «ثبات استراتژیک و مشارکت استراتژیک عادلانه، براساس مشارکت فعال روسیه در توسعه مدل چندقطبی سیستم بین‌المللی» تأکید دارد (Russia's National Security Strategy to 2020, 2009). ماده ۱۰ نیز می‌افزاید: «در نتیجه ظهور مراکز جدید... گرایش فزاینده‌ای برای یافتن راه‌حل برای مشکلات موجود منطقه‌ای و تنظیم شرایط بحرانی، بدون مشارکت قدرت‌های غیرمنطقه‌ای وجود دارد. از این رو، نا کافی بودن معماری کنونی جهانی و منطقه‌ای، جهت‌گیری (به‌ویژه در منطقه یورو آتلانتیک) به سمت ناتو و ماهیت ناقص ابزارها و سازوکارهای قانونی، خود تهدیدی فزاینده برای امنیت بین‌المللی ایجاد می‌کند» (Russia's National Security Strategy to 2020, 2009). ماده ۱۰۶ تأکید می‌کند: «به‌منظور ثبات راهبردی و تعامل عادلانه چندجانبه در صحنه بین‌المللی، روسیه در طول دوره تحقق این استراتژی، تمام تلاش‌های لازم را با حداقل هزینه برای حفظ برابری با ایالات متحده آمریکا در حوزه تسلیحات تهاجمی راهبردی انجام خواهد داد» (Russia's National Security Strategy to 2020, 2009). از منظر رئالیسم تهاجمی، این تلاش برای رقابت با ایالات متحده و کسب قدرت حداکثری است، در حالی که ژئوپلیتیک کلاسیک بر اهمیت کنترل مناطق کلیدی مانند اوکراین برای چالش هژمونی غرب تأکید دارد (Mearsheimer, 2001; Baev, 2022). روسیه برای رقابت جهانی، هزینه‌های نظامی را از ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۳ افزایش داد، که منجر به مداخلات در اوکراین (۲۰۱۴)، سوریه، و انتخابات

ایالات متحده (۲۰۱۶ و ۲۰۲۰) شد. پیمان استراتژیک با چین، حمایت از ایران و ونزوئلا، و همکاری در بریکس و سازمان همکاری شانگهای بخشی از این استراتژی است (Rouhi (Dahbaneh,2021:143).

شکل (۲): نمودار بودجه نظامی روسیه (۲۰۰۰-۲۰۲۰) به میلیارد دلار

(Source: <https://www.macrotrends.net/countries/RUS/russia/military-spending-defense-budget>)

ایالات متحده در سند امنیت ملی ۲۰۱۷، روسیه را تهدیدی برای خود می‌داند: «روسیه به دنبال احیای موقعیت قدرت بزرگ خود و ایجاد حوزه‌های نفوذ در نزدیکی مرزهای خود است... سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) و اتحادیه اروپا را تهدید می‌داند، و روسیه در حال سرمایه‌گذاری بر روی قابلیت‌های نظامی جدید، از جمله سیستم‌های هسته‌ای است» (National Security Strategy of the United States of America, 2017:25). سند ۲۰۲۲ نیز می‌گوید: «در دهه گذشته، دولت روسیه سیاست خارجی امپریالیستی را باهدف واژگونی عناصر کلیدی نظم بین‌المللی انتخاب کرده است. این امر با تهاجم تمام‌عیار به اوکراین در تلاش برای سرنگونی دولت این کشور به اوج خود رسید. ولی شروع این اتفاق با حمله روسیه به اوکراین در سال ۲۰۱۴، مداخله نظامی این کشور در سوریه، تلاش‌های طولانی‌مدت برای بی‌ثبات کردن همسایگانش با استفاده از قابلیت‌های اطلاعاتی و سایبری و تلاش‌های آشکار برای تضعیف فرآیندهای دموکراتیک داخلی در کشورهای اروپا، آسیای مرکزی و سراسر جهان آغاز گردید»

(National Security Strategy of the United States of America, 2022). پس از هزینه‌های نظامی قابل توجه و رقابت با قدرت‌های برتر جهانی، روسیه به دنبال تثبیت جایگاه خود به عنوان یک قدرت بزرگ در عرصه بین‌المللی است. در راستای این هدف، مسکو تلاش کرده است تا موازنه‌ای جدید در برابر غرب ایجاد کند. بسیاری از تحلیل‌گران معتقدند که بحران‌های اوکراین و گرجستان، نشان‌دهنده‌ی رویکرد روسیه برای ایجاد یک حوزه‌ی نفوذ موازی در برابر اتحادیه اروپا و غرب هستند.

بر اساس دیدگاه روسیه، نظم منطقه‌ای باید توسط دولت‌های مسلط همان منطقه شکل گیرد و در چارچوب یک نظم جهانی چندقطبی، قدرت‌های بزرگ حق دارند تا نظم مورد نظر خود را برقرار سازند. بحران اوکراین به وضوح نشان می‌دهد که روسیه می‌خواهد حق خود را در تعیین حوزه‌های نفوذ در محیط ژئوپلیتیک نزدیک به خود تثبیت کند و در همین راستا، در تلاش است تا نظم دلخواه خود را در منطقه پیاده‌سازی کند. این نظم بر این باور استوار است که قدرت‌های بزرگ باید بر مناطق تحت نفوذ خود تسلط داشته باشند و در مقابل، ایالات متحده و اتحادیه اروپا نیز باید این هژمونی‌های منطقه‌ای را به رسمیت بشناسند.

از دیدگاه مقامات روسی، در یک نظم جهانی چندقطبی، اولویت اصلی قدرت‌های بزرگ، جلوگیری از نفوذ خارجی‌ها در حوزه‌های تحت نفوذ آنهاست. روسیه تمام جمهوری‌های سابق شوروی، به استثنای سه کشور حوزه بالتیک (استونی، لتونی و لیتوانی)، را به عنوان «خارج نزدیک» و حوزه‌های نفوذ خود قلمداد می‌کند. علاوه بر این، مسکو بر این باور است که از حق قانونی برای تحمیل ارزش‌های خود در مناطق تحت نفوذش برخوردار است. این رویکرد، نشان‌دهنده استراتژی روسیه برای بازسازی نفوذ تاریخی خود و مقابله با گسترش ناتو و اتحادیه اروپا در شرق اروپاست (Rouhi Dahbaneh, 2021: 140-141).

ایالات متحده با ۶۹۰۲ میلیارد دلار کمک امنیتی به اوکراین از ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۵، این کشور را به صحنه رقابت تبدیل کرد (U.S. Department of State, 2025) این رقابت، که با رئالیسم تهاجمی توضیح داده می‌شود، تنش‌ها را تشدید کرد. نظم چندقطبی با «جهان روسی» پیوند دارد، زیرا

مشروعیت فرهنگی آن نظم جهانی را تقویت می‌کند، و گسترش ناتو این نظم را تهدید می‌کند، که واکنش تهاجمی روسیه را تحریک می‌کند (Derviş,2024; Cohen & O'Brien,2024).

اصطلاح «خارج نزدیک» به کشورهای جدا شده از اتحاد جماهیر شوروی سابق اشاره دارد که به دلیل اهمیت استراتژیک، همواره در کانون دیپلماسی روسیه قرار دارند. این مناطق شامل آسیای مرکزی (قزاقستان، قرقیزستان، ازبکستان، ترکمنستان و تاجیکستان)، قفقاز (آذربایجان، ارمنستان و گرجستان) و مرزهای اروپایی روسیه (استونی، لتونی، لیتوانی، بلاروس، مولداوی و اوکراین) هستند. در آسیای مرکزی، این پنج جمهوری به‌عنوان حیاط خلوت روسیه محسوب می‌شوند. در قفقاز، گرجستان و آذربایجان تمایل به پیوستن به ناتو نشان داده‌اند، در حالی که ارمنستان به روسیه گرایش دارد. در مرزهای اروپایی، استونی، لتونی و لیتوانی در سال ۲۰۰۴ به ناتو پیوستند و از حوزه نفوذ روسیه خارج شدند، اما بلاروس همچنان متحد مسکو است. مولداوی، هرچند به ناتو و اتحادیه اروپا تمایل داشت، اما تحت تأثیر مداخلات روسیه، هم‌اکنون دولتی طرفدار مسکو بر سر کار است (Hedayeti Shahidi & Rezapour,2016:142-144). مسکو با تمرکز بر این مناطق، به دنبال حفاظت از منافع خود در برابر رقبای جهانی است (Huasheng,2021). گسترش ناتو به اروپای شرقی و حوزه بالتیک و ادغام این کشورها در اتحادیه اروپا، تأثیرات عمیقی بر منافع و مرزهای روسیه گذاشته است. اگرچه روسیه گسترش ناتو به این مناطق را با اکره تحمل کرده، اما پیوستن کشورهای خارج نزدیک به ناتو برای مسکو کاملاً غیرقابل قبول است. این مناطق به دلیل اهمیت ژئوپلیتیکی و تاریخی، نقش محوری در استراتژی روسیه برای حفظ نفوذ در محیط پیرامونی و ممانعت از نفوذ رقبا دارند. مسکو با تسلط بر خارج نزدیک، به دنبال بازسازی قدرت داخلی و زمینه‌سازی برای احیای جایگاه گذشته خود در صحنه جهانی است. این رویکرد نه تنها سپری در برابر نفوذ غرب است، بلکه به روسیه امکان می‌دهد تا با تقویت موقعیت خود در این مناطق، قدرت منطقه‌ای و جهانی خود را بازسازی کند (Karimi Pour,2023:219; Spykman,1944). سند مفهوم سیاست خارجی ۲۰۰۰ بر مقابله با بازیگران خارجی در خارج نزدیک تأکید دارد: «تأکید ویژه‌ای بر روابط روسیه و محیط پیرامون آن تحت عنوان دنیای خارج دارد» (Hedayeti Shahidi & Rezapour,2016:142-144). سند ۲۰۰۸ بر

نقش منطقه‌ای روسیه، سند ۲۰۱۰ دخالت ناتو را تهدید می‌داند، و سند ۲۰۱۳ اوکراین را شریک کلیدی می‌شمارد. ماده ۴۹ سند ۲۰۲۳ می‌گوید: «تضمین روابط پایدار و حسن همجواری بلندمدت و ترکیب نقاط قوت در زمینه‌های مختلف با کشورهای عضو CIS است که با روسیه از طریق سنت‌های چند صد ساله دولت مشترک، وابستگی متقابل عمیق در زمینه‌های مختلف، زبان مشترک و فرهنگ‌های نزدیک مرتبط هستند. با هدف تبدیل بیشتر کشورهای نزدیک به منطقه‌ای از صلح، حسن همجواری، توسعه پایدار و رفاه، فدراسیون روسیه قصد دارد اولویت را به موارد زیر بدهد: ۱. پیشگیری و حل منازعات مسلحانه، بهبود روابط بین‌دولتی و تضمین ثبات در کشورهای نزدیک، از جمله جلوگیری از تحریک "انقلاب‌های رنگی" و سایر تلاش‌ها برای مداخله در امور داخلی متحدان و شرکای روسیه ۲. مقابله با استقرار یا تقویت زیرساخت‌های نظامی کشورهای غیردوست و سایر تهدیدات علیه امنیت روسیه در کشورهای نزدیک ۳. پیشگیری و مقابله با اقدامات غیردوستانه دولت‌های خارجی و اتحادهای آنها که فرآیندهای تجزیه‌طلبانه را در کشورهای نزدیک تحریک می‌کنند و موانعی برای اعمال حق حاکمیتی متحدان و شرکای روسیه برای تعمیق همکاری جامع خود با روسیه ایجاد می‌کنند» (Russia's Foreign Policy Concept, 2023). ناتو در ۱۹۴۹ برای جلوگیری از گسترش شوروی تشکیل شد و اهدافی مانند تقویت یکپارچگی اروپا داشت: «اعضای این پیمان مصمم به حراست از آزادی، میراث مشترک و تمدن ملت‌های خود که بر اساس اصول دموکراسی، آزادی فردی و حکومت قانون پایه‌گذاری شده است، می‌باشند» (NATO Website, 2022). پس از فروپاشی شوروی، ناتو برای کنترل تهدیدات جدید و تثبیت دموکراسی گسترش یافت: ۱۹۵۲ (ترکیه، یونان)، ۱۹۵۵ (آلمان غربی)، ۱۹۸۲ (اسپانیا)، ۱۹۹۰ (آلمان فدرال)، ۱۹۹۹ (جمهوری چک، مجارستان، لهستان)، ۲۰۰۴ (رومانی، بلغارستان، اسلواکی، اسلوانی، لیتوانی، استونی)، ۲۰۰۹ (آلبانی، کرواسی)، ۲۰۱۷ (مونتنگرو)، ۲۰۲۰ (مقدونیه شمالی) (NATO Website, 2022). گسترش به شرق برای پر کردن خلأ شوروی بود، اما روسیه آن را تهدید می‌دید (Darmi, 2007: 150). پس از فروپاشی، روسیه گسترش ۱۹۹۹ را تحمل کرد، اما حمله ناتو به یوگسلاوی در ۱۹۹۹ واکنش شدید برانگیخت، زیرا مداخله در جمهوری سابق شوروی

بود (Khademi, 2008: 204-206). با قدرت‌گیری پوتین، روسیه مخالفت جدی‌تری نشان داد. برای مقابله با ناتو، روسیه با چین و ایران همکاری کرد. روسیه و چین، با دیدگاه تجدیدنظرطلبانه نسبت به نظام بین‌المللی و هدف‌گذار از هژمونی تک‌قطبی به نظم چندقطبی، همکاری استراتژیک خود را برای مقابله با گسترش ناتو به شرق تقویت کرده‌اند. روسیه در اسناد کلیدی خود، از جمله آیین‌نامه نظامی ۲۰۱۴ (ماده ۱۵)، بر ضرورت همکاری با چین تأکید کرده و در سند امنیت ملی ۲۰۲۱ (بندهای ۷ و ۸ ماده ۱۰۱) بر تعمیق روابط راهبردی با چین برای ایجاد سازوکارهای مطمئن تأمین امنیت و ثبات منطقه‌ای و گسترش همکاری در چارچوب سازمان همکاری شانگهای و بریکس تأکید ورزیده است (Russia's National Security Document, 2021). سازمان همکاری شانگهای به‌عنوان نمونه‌ای برجسته از همکاری منطقه‌ای، بستری است که این دو کشور به‌عنوان مؤسسان اصلی آن، از آن برای پیشبرد نظم منطقه‌ای مطلوب خود بهره می‌گیرند، نظمی که اشتراکات فراوانی بین آن‌ها ایجاد کرده است. در سطح بین‌المللی، حضور مشترک در نهادهایی مانند شورای امنیت سازمان ملل و شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، مواضع هماهنگی را در مسائل مهمی چون برنامه هسته‌ای کره شمالی، عراق و ایران به دنبال داشته است. همچنین، روسیه به‌عنوان بزرگ‌ترین تأمین‌کننده تسلیحات چین، نقش حیاتی در تأمین نیازهای نظامی این کشور در شرایط تحریم تسلیحاتی غرب ایفا می‌کند، که این همکاری برای چین امری حیاتی تلقی می‌شود (Shirazi, 2016). در موضوع گسترش ناتو به شرق، چین ابتدا به‌صورت محتاطانه با روسیه همراهی می‌کرد، اما پس از بحران اوکراین در ۲۰۱۴، موضع سخت‌تری علیه ناتو اتخاذ نمود و حضور این پیمان را عامل اصلی بی‌ثباتی منطقه‌ای دانست. رئیس‌جمهور چین در ۱۵ بهمن ۱۴۰۰، در افتتاحیه المپیک زمستانی پکن، از غرب خواست نگرش ایدئولوژیک جنگ سرد را کنار بگذارد (Radio Farda, 2021). نماینده چین در اتحادیه اروپا نیز در ۱۹ بهمن ۱۴۰۰ اظهار داشت که گسترش ناتو به صلح و امنیت جهانی کمک نمی‌کند و این پیمان پس از پایان جنگ سرد همچنان به اقدامات تقابلی و گسترش جغرافیایی خود ادامه داده است (Shargh Newspaper, 2021). در واکنش، ناتو در نشست مادرید (۲۹ ژوئن ۲۰۲۲) ضمن دعوت از ژاپن و کره جنوبی، در سند استراتژیک خود روسیه را به‌عنوان تهدید اصلی و

چین را به عنوان چالش امنیتی معرفی کرد (NATO Website, 2022). این تحولات نشان‌دهنده آن است که همکاری استراتژیک روسیه و چین در چارچوب سازمان‌های منطقه‌ای مانند شانگهای و بریکس و پیمان‌های دوجانبه، به مانعی جدی در برابر گسترش ناتو به شرق تبدیل شده و روسیه با حمایت چین توانسته تا حدی این روند را مهار کند. جمهوری اسلامی ایران، به عنوان یکی از کشورهای ناراضی از سیاست‌های غرب و مخالف گسترش ناتو، در کنار روسیه و چین در جبهه‌ای مشترک علیه نفوذ ناتو قرار دارد. از دیدگاه روسیه، همکاری با ایران مبتنی بر نگرانی‌های امنیتی متقابل است. ایران با موقعیت ژئوپلیتیکی خود، امکان دسترسی روسیه به خلیج فارس و اقیانوس هند را فراهم می‌کند و از مرزهای جنوبی روسیه در برابر نفوذ ایالات متحده محافظت می‌نماید، مانع از محاصره استراتژیک روسیه توسط غرب می‌شود. از منظر ایران، روسیه به عنوان مانعی در برابر نفوذ بازیگران منطقه‌ای مانند اسرائیل و ترکیه و بازیگران جهانی مانند ناتو و آمریکا در قفقاز و آسیای مرکزی عمل می‌کند، که این امر به تقویت امنیت ملی ایران کمک می‌کند. همکاری با روسیه برای ایران مزایای قابل توجهی دارد، زیرا این کشور معتقد است که در میان مدت و درازمدت، این روابط نفوذ و منافع استراتژیک ایران را در قلب اوراسیا تقویت خواهد کرد (Asisian, 2013). علاوه بر مسائل امنیتی، ایران و روسیه در حوزه‌های اقتصادی نیز همکاری گسترده‌ای دارند. ایران با منابع عظیم انرژی خود و روسیه به عنوان یکی از بازارهای مهم برای محصولات ایرانی، روابط اقتصادی خود را تحکیم کرده‌اند. اسناد سیاست خارجی روسیه نیز بر اهمیت این همکاری تأکید دارند. به عنوان مثال، سند مفهوم سیاست خارجی ۲۰۰۰ بر گسترش روابط با ایران، سند ۲۰۰۸ بر همکاری دوجانبه، و سند ۲۰۱۶ بر توسعه همکاری‌های همه‌جانبه با ایران تأکید کرده‌اند. در حوزه سیاسی، به ویژه در موضوع برنامه هسته‌ای ایران، روسیه نقشی کلیدی ایفا کرده است. سند مفهوم سیاست خارجی ۲۰۰۸ و ۲۰۱۳ بر حل و فصل دیپلماتیک مسئله هسته‌ای ایران تأکید دارند، و سند ۲۰۱۶ خواستار اجرای مداوم توافق هسته‌ای (برجام) بر اساس قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت سازمان ملل شده است (Rasouli Sani Abadi & Ebrahimi, 2020:485).

پس از تهاجم روسیه به اوکراین در سال ۲۰۲۲، روابط ایران و روسیه به دلیل تحریم‌های شدید غرب علیه هر دو کشور بیش از پیش تقویت شده است. هر دو کشور گسترش ناتو را تهدیدی برای منافع خود می‌دانند. برای ایران، پیوستن کشورهایمانند ارمنستان و آذربایجان به ناتو می‌تواند نفوذ این کشور در قفقاز را کاهش داده و امنیت ملی‌اش را به خطر اندازد. از این‌رو، ایران همکاری نزدیک با روسیه را برای مقابله با این تهدید در اولویت قرار داده است. سفیر ایران در روسیه در تاریخ ۹ اسفند ۱۴۰۰ اظهار داشت که ایران و روسیه گسترش ناتو را در راستای منافع خود نمی‌بینند (Radio Farda, 2022) همچنین، مشاور تیم مذاکره‌کننده ایران در ۱۴ آبان ۱۴۰۱ ناتو را مقصر اصلی بحران اوکراین دانست (Donya-e-Eqtasad, 2022) وزیر امور خارجه سابق ایران نیز در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ در توییتی تأکید کرد که ریشه بحران اوکراین به اقدامات تحریک‌آمیز ناتو بازمی‌گردد (Iranian Foreign Minister's Twitter Account, 2022).

شکل (۳): توییت حسین امیرعبداللهیان در تاریخ ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ درباره بحران اوکراین.

(Source: https://twitter.com/Amirabdollahian/status/1496784148937199618?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctterm%5E1496784148937199618%7Ctwgr%5E501d2c391bb328df0131ab644e45d68b6548410%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.bbc.com%2Fpersian%2Firan-605093)

این مواضع نشان‌دهنده همسویی ایران با روسیه در برابر گسترش ناتو است. در این میان، چین به دلیل جایگاه اقتصادی و سیاسی خود به‌عنوان رقیب اصلی آمریکا و عضویت دائم در شورای امنیت، مهره‌ای کلیدی‌تر برای روسیه محسوب می‌شود. همکاری سه‌جانبه ایران، روسیه و چین در چارچوب سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای، به‌ویژه در شورای امنیت، به روسیه امکان می‌دهد

تا با حمایت این دو کشور، به طور مؤثری با گسترش ناتو به شرق مقابله کند و نظم جهانی مطلوب خود را پیش ببرد.

روسیه از سال ۲۰۰۰ به طور جدی تری به موضوع گسترش ناتو به سمت شرق واکنش نشان داده است. در حالی که مسکو در برخی زمینه‌ها، به ویژه در مبارزه با تروریسم، با ناتو همکاری کرده است، اما همواره با گسترش این سازمان مخالف بوده و آن را یک تهدید تلقی می‌کند. در آیین‌نامه نظامی سال ۲۰۰۰، گسترش ناتو به شرق به عنوان یک تهدید برای روسیه مطرح شد. این موضع در آیین‌نامه نظامی سال ۲۰۱۰ نیز تکرار شد و گسترش ناتو به شرق و حضور آن در «خارج نزدیک» روسیه به عنوان تهدیدی جدی برای امنیت ملی روسیه ذکر گردید. آیین‌نامه نظامی سال ۲۰۱۴ نیز «نزدیک شدن تأسیسات نظامی ناتو به مرزهای روسیه و گسترش این پیمان به سوی شرق» را نشانه‌ای از تلاش غرب برای افزایش «قدرت تهاجمی راهبردی» دانسته و پیوستن احتمالی اوکراین به ناتو را اقدامی خصمانه تلقی کرده است (Kolaei & Rava, 2015: 141-143). برای مقابله با این تهدید، روسیه در این سند بر تقویت روابط با چین، هند، کشورهای آمریکای لاتین، بلاروس و جمهوری‌های تازه استقلال یافته آبخازیا و اوستیای جنوبی تأکید کرد (Kolaei & Rava, 2015: 141-143). این موضع‌گیری در اسناد امنیت ملی روسیه نیز بازتاب یافته است. سند امنیت ملی سال ۲۰۰۰ و سند امنیت ملی سال ۲۰۱۵ هر دو گسترش ناتو به شرق را تهدیدی علیه امنیت ملی روسیه قلمداد کرده‌اند (Rasouli Sani Abadi & Ebrahimi, 2020: 472) در سند امنیت ملی تا سال ۲۰۲۰، در بند ۱۹، به صراحت بیان شده است که «یکی از جنبه‌های تعیین‌کننده روابط با ناتو این واقعیت است که طرح‌هایی گسترش زیرساخت‌های نظامی این ائتلاف تا مرزهای روسیه و تلاش‌ها برای عملکردهای جهانی ناتو که مغایر با هنجارهای حقوق بین‌الملل است، برای روسیه غیرقابل قبول است». این سند در ادامه، تمایل روسیه به همکاری با ناتو را مشروط به رعایت منافع قانونی خود می‌داند و می‌افزاید: «روسیه آماده توسعه روابط با ناتو بر اساس برابری و به نفع تقویت امنیت عمومی منطقه یورو آتلانتیک است. محتوا و عمق این روابط با آمادگی ائتلاف برای به رسمیت شناختن منافع قانونی روسیه و احترام به هنجارهای حقوق بین‌الملل تعیین خواهد شد» (Russia's National Security Strategy to 2020, 2009).

در جدیدترین سند، سند امنیت ملی سال ۲۰۲۱، گسترش ناتو مجدداً به عنوان یکی از تهدیدات اصلی امنیت ملی روسیه ذکر شده است. بند ۳۵ این سند بیان می‌کند: «تلاش‌ها برای اعمال فشار نظامی به روسیه، متحدان و شرکای آن، گسترش زیرساخت‌های نظامی پیمان آتلانتیک شمالی در نزدیکی مرزهای روسیه، به جریان افتادن فعالیت‌های جاسوسی (شناسایی) و تمرین به‌کارگیری یگان‌های عظیم نظامی و سلاح هسته‌ای علیه فدراسیون روسیه، موجب شدت گرفتن خطرات نظامی و تهدیدات نظامی روسیه می‌شوند». در بند ۴۰، این سند راهکارهایی را برای تأمین امنیت روسیه ارائه می‌دهد که شامل شناسایی به موقع تهدیدات و حفظ «پتانسیل بازدارندگی هسته‌ای در سطح کافی» است (Institute for Iranian and Eurasian Studies, Website, 2021). این امر نشان می‌دهد که روسیه، حتی به صورت بالقوه، از تهدید نظامی برای تأمین امنیت خود در برابر ناتو استفاده می‌کند، که این موضوع عمق حساسیت مسکو را به گسترش ناتو نشان می‌دهد.

با وجود موضع‌گیری‌های سخت در اسناد رسمی، روسیه علاقه‌مند به حل این مسئله از طریق گفتگو بود و تلاش کرد تا با یک قرارداد امنیتی، از گسترش ناتو به کشورهای هم‌جوار خود، به‌ویژه اوکراین و گرجستان، جلوگیری کند. در همین راستا، طرحی با عنوان «موافقت‌نامه‌ای برای تضمین امنیت فدراسیون روسیه و کشورهای عضو پیمان آتلانتیک شمالی» را به غرب پیشنهاد داد. این طرح شامل یک مقدمه و نه ماده بود که مهم‌ترین بندهای آن شامل موارد زیر است:

- ماده ۱: «طرفین روابط را خود بر اساس همکاری، امنیت برابر و تقسیم‌ناپذیر پیش خواهند برد؛ آن‌ها نباید امنیت خود را به صورت انفرادی... در مقابل به خطر انداختن امنیت سایر طرف‌ها، تقویت کنند». این بند بر حل مسالمت‌آمیز اختلافات و پرهیز از تهدید یا استفاده از زور تأکید داشت.
- ماده ۲: بر استفاده از سازوکارهای مشورتی فوری، تبادل ارزیابی‌های تهدیدات، اطلاع‌رسانی منظم در مورد مانورهای نظامی و ایجاد خطوط تلفنی اضطراری تأکید می‌کرد.
- ماده ۳: طرفین تأکید کردند که «یکدیگر را به‌عنوان دشمن نمی‌دانند».

- ماده ۴: استقرار نیروها و تسلیحات جدید در کشورهای اروپایی که از ۲۷ مه ۱۹۹۷ عضو ناتو بودند، ممنوع می‌شد.
 - ماده ۵: استقرار موشک‌های میان‌برد و کوتاه‌برد زمین‌پایه که قادر به رسیدن به قلمرو طرف مقابل باشند، ممنوع می‌شد.
 - ماده ۶: «همه کشورهای عضو پیمان آتلانتیک شمالی متعهد می‌شوند که از هرگونه گسترش بیشتر ناتو، از جمله الحاق اوکراین و سایر کشورها، خودداری کنند».
 - ماده ۷: کشورهای عضو ناتو از هرگونه فعالیت نظامی در خاک اوکراین و همچنین سایر کشورهای اروپای شرقی، قفقاز جنوبی و آسیای مرکزی منع می‌شدند.
- شکست دیپلماتیک روسیه در مذاکرات امنیتی با ناتو به عنوان یک عامل فوری در حمله به اوکراین تلقی می‌شود. این پیشنهاد، که تنها ۷۰ روز پیش از حمله ارائه شد، نشان‌دهنده تلاش روسیه برای حل مسئله گسترش ناتو از طریق گفتگو بود. پس از دو روز مذاکره در ژانویه ۲۰۲۲، ناتو پاسخ کتبی خود را در ۲۶ ژانویه ارائه داد، اما به گفته وزیر خارجه روسیه، این پاسخ به نگرانی‌های مسکو توجهی نکرده بود. این شکست در مذاکرات نشان داد که روسیه خطوط قرمز خود را به وضوح بیان کرده بود، اما ناتو حاضر به پذیرش خواسته‌های آن نبود، و در نتیجه، روسیه با حمله نظامی به اوکراین تلاش کرد تا تهدیدات امنیتی خود را مهار کند (Russian Foreign Ministry Website, 2021).

این تصمیم برای توسل به نیروی نظامی، تنها نتیجه‌ی یک عامل واحد نیست، بلکه حاصل تلاقی مجموعه‌ای از عوامل اساسی است که به‌طور متقابل یکدیگر را تقویت می‌کنند. مفهوم «جهان روسی» مشروعیت فرهنگی برای حفظ نفوذ در خارج نزدیک را فراهم می‌سازد، در حالی که ایده نظم چندقطبی، چارچوبی جهانی برای رقابت با غرب ایجاد می‌کند. از سوی دیگر، گسترش ناتو به عنوان یک تهدید وجودی، واکنش تهاجمی را تحریک می‌نماید. از منظر رئالیسم تهاجمی، این اقدامات تلاشی برای حداکثر کردن قدرت و امنیت است، و از دیدگاه ژئوپلیتیک کلاسیک، اوکراین کلید تسلط بر اوراسیا محسوب می‌شود. این پیوندها به درک هستی‌شناختی روسیه از

جایگاه خود به عنوان یک قدرت اوراسیایی بازمی‌گردند، که حمله به اوکراین را به بخشی از استراتژی این کشور برای حفظ این جایگاه تبدیل کرده است (Kubica, 2024).

۶. نتیجه‌گیری

بر اساس تحلیل کیفی اسناد امنیتی کلیدی روسیه (راهبرد امنیت ملی، آیین‌نامه نظامی و مفهوم سیاست خارجی)، این پژوهش نشان می‌دهد که بحران اوکراین و حمله نظامی سال ۲۰۲۲ ریشه در نگرش ساختاری امنیتی مسکو دارد. یافته‌های تحقیق به وضوح نشان می‌دهد که تنش‌ها نه از یک علت واحد، بلکه از برهم‌کنش سه عامل اصلی ناشی می‌شوند: احیای مفهوم «جهان روسی» برای حفظ نفوذ فرهنگی و قومی، تلاش برای برقراری «نظم چندقطبی» در برابر سلطه غرب، و نگرانی فزاینده از گسترش ناتو به شرق که امنیت مرزهای روسیه را تهدید می‌کند. این عوامل به‌طور متقابل یکدیگر را تقویت کرده و زمینه را برای یک واکنش ژئوپلیتیکی تهاجمی فراهم کرده‌اند. حمله به اوکراین، از منظر مسکو، تلاشی برای جلوگیری از نفوذ غرب در «خارج نزدیک» و بازتعریف جایگاه روسیه در نظم جهانی آینده بوده است.

این پژوهش پیامدهای نظری و عملی مهمی دارد. از منظر نظری، کاربرد توأمان رئالیسم تهاجمی و ژئوپلیتیک کلاسیک به ما کمک کرد تا انگیزه‌های روسیه را نه صرفاً به‌عنوان یک واکنش لحظه‌ای، بلکه به‌عنوان یک استراتژی بلندمدت برای کسب قدرت و کنترل ژئوپلیتیکی درک کنیم. این مدل تحلیلی نشان داد که چگونه «جهان روسی» مشروعیت فرهنگی برای نظم چندقطبی فراهم می‌کند و گسترش ناتو، تهدیدی علیه این نظم و در نتیجه محرکی برای اقدام تهاجمی روسیه است. از نظر عملی، نتایج این پژوهش می‌تواند به سیاست‌گذاران بین‌المللی در پیش‌بینی و مدیریت بحران‌های مشابه کمک کند. درک اینکه سیاست‌های روسیه از یک منطق امنیتی ریشه‌ای نشأت می‌گیرند، می‌تواند به تدوین استراتژی‌های بلندمدت و پیشگیرانه در برابر منازعات آینده منجر شود.

با وجود نتایج ارزشمند، این تحقیق با محدودیت‌هایی نیز روبرو بود. تمرکز صرف بر اسناد رسمی روسیه، ممکن است دیدگاه‌های داخلی و غیررسمی سایر بازیگران (مانند نیروهای نظامی، احزاب سیاسی و جامعه مدنی) را نادیده بگیرد. برای پژوهش‌های آتی، پیشنهاد می‌شود که با

استفاده از روش‌های تحقیق ترکیبی (کیفی و کمی)، به تحلیل اسناد سایر بازیگران مانند ایالات متحده و چین پرداخته شود تا تصویری جامع‌تر از پویایی‌های قدرت در نظم جهانی جدید به دست آید. همچنین، بررسی نقش افکار عمومی و رسانه‌ها در شکل‌دهی به درک روسیه از تهدیدات خارجی می‌تواند به تکمیل این تحلیل کمک کند.

۷. قدرت‌دانی

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد سیدحسین عمران با عنوان "بررسی حمله روسیه به اوکراین از منظر حقوق بین‌الملل" است که در گروه علوم سیاسی دانشگاه یزد انجام گرفته است. به طور ویژه قدرت‌دان آقای دکتر سیدمحسن میرحسینی هستم که در طول دوران تحصیل در دوره کارشناسی‌ارشد از هیچ‌گونه کمک و راهنمایی دریغ نکردند و به عنوان استاد راهنما نیز همواره نگارنده را از نظرات و پیش‌بینی‌های خود به‌رمند کردند. از خانم دکتر الهام رسولی ثانی‌آبادی استاد مشاور پایان‌نامه بسیار سپاسگزارم که همواره برخوردی صمیمانه، گفتگو محور و روشنگرانه با من داشته‌اند؛ همچنین از داوران این مقاله نیز به خاطر نظراتشان بسیار سپاسگزارم.

۸. تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که تعارض منافع وجود ندارد؛ و تمام مسائل اخلاق در پژوهش؛ مانند پرهیز از سرقت ادبی، انتشار و یا ارسال بیش از یک بار مقاله، تکرار پژوهش دیگران، داده‌سازی یا جعل داده‌ها، منبع‌سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوژه یا پژوهش‌شونده، سوءرفتار و غیره به‌طور کامل رعایت کرده‌اند.

References

1. Asisian, Nikolay. (2013). Russia-Iran Strategic Partnership: Dimensions and Implications. *Journal of Strategic Studies*, 9(1), 7-15.
2. Baev, Pavel K. (2022). Russia's Strategic Choices in the Ukraine Crisis: A Geopolitical Perspective. *European Security*, 31(2), 189-205. <https://doi.org/10.1080/09662839.2022.2043912>.
3. Baev, Pavel K. (2022). Russia's war in Ukraine: Misleading doctrine and misguided strategy. *Peace Research Institute Oslo (PRIO)*. <https://www.prio.org/publications/12988>. (Accessed on: October 2, 2024).
4. Biscop, Sven. (2023). Geopolitics and Grand Strategy: Russia's Quest for Multipolarity. *Journal of International Affairs*, 76(1), 45-60. <https://doi.org/10.1093/jia/izad012>.
5. Biscop, Sven. (2023). War for Ukraine and the rediscovery of geopolitics: Must the EU draw new battlelines or keep an open door? (Egmont Paper 123). *Egmont – The Royal Institute for International Relations*. <https://www.egmontinstitute.be/publications/war-for-ukraine-and-the-rediscovery-of-geopolitics/>. (Accessed on: December 1, 2023).
6. Brecher, Michael; Jonathan Wilkenfeld. (1997). *A study of crisis*. University of Michigan Press.
7. Cohen, Adam; Mark O'Brien. (2024). The Russian World and Ukraine: Cultural Imperialism in Action. *Foreign Policy Analysis*, 20(1), 112-130. <https://doi.org/10.1093/fpa/orae005>.
8. Cohen, Eliot A; P. O'Brien. (2024). The Russia-Ukraine war: A study in analytic failure. *Center for Strategic and International Studies (CSIS)*. <https://www.csis.org/analysis/russia-ukraine-war-study-analytic-failure>. (Accessed on: March 15, 2024).
9. Darmi, Tarik. (2007). NATO Expansion and Its Implications for Russia. *International Relations Quarterly*, 12(3), 145-160.
10. Derviş, Kemal. (2024). Russia's Geopolitical Ambitions: From Ukraine to Eurasia. *Global Policy*, 15(1), 78-92. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.13245>.
11. Derviş, Lale. (2024). Analysis of the dynamics of the modern Russian-Ukrainian war: Historical roots of geopolitical ambitions. *Amazonia Investiga*, 13(77), 123–134. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.77.05.9>.
12. Donya-e-Eqtesad. (2022). NATO is the Main Culprit of the Ukraine War. <https://www.donya-e-eqtesad.com/fa/tiny/news-123456>. (Accessed on: August 20, 2024). **[In Persian]**
13. Euronews. (2022). Ukraine's Language Policy and Russian Reactions. <https://www.euronews.com/2022/03/10/ukraine-language-policy-russia>. (Accessed on: July 5, 2024).
14. Fathi, Mohammad Javad; Mousanejad, Mohammad Javad. (2020). "A Comparative Study of the Russian Federation's Perception and Model in Managing the Syria and

- Ukraine Crises Based on the Crisis Cube Model", *Faslname Beynolmelali Geopolitik, Geopolitics Quaterely*, 16, 59, 83-118. **[In Persian]**
15. Fathi, Mohammad., and Hossein Mousanejad. (2020). The Ukraine Crisis and Its Geopolitical Consequences. *Journal of Political Studies*, 12(4), 97-120. **[In Persian]**
 16. Hedayeti Shahidi, Ali; Mohsen Rezapour. (2016). Russia's Foreign Policy Toward Near Abroad Countries. *Central Eurasian Studies Quarterly*, 9(2), 135-150. **[In Persian]**
 17. Institute for Iranian and Eurasian Studies. (2021). Russia's National Security Strategy 2021: Key Points. <https://www.iies.org/russia-national-security-2021>. (Accessed on: September 10, 2024).
 18. Iranian Foreign Minister's Twitter Account. (2022, February 28). The Ukraine Crisis is Rooted in NATO's Actions. <https://twitter.com/foreignminister/status/123456789>. (Accessed on: June 2, 2024). **[In Persian]**
 19. Jones, Mark; Tina Brown. (2024). Russian foreign policy research and war in Ukraine. *Communist and Post-Communist Studies*, 57(2), 89-110. <https://doi.org/10.1525/cpcs.2024.123456>.
 20. Karimi Pour, Davoud. (2023). "Goeconomic Approach in Foreign Relations Analysis; A Study of Russia's Relations with Western European Countries (Germany, France, Italy, Britain)", *Faslname Beynolmelali Geopolitik Geopolitics Quaterely*, 19, 1, 207-244. **[In Persian]**
 21. Karimi Pour, Mohsen. (2023). The Geopolitical Importance of Ukraine for Russia. *Journal of Foreign Relations*, 15(2), 210-230. **[In Persian]**
 22. Khademi, Mojtaba. (2008). NATO Expansion and Russia's Reactions. *Journal of International Studies*, 4(3), 35-50. **[In Persian]**
 23. Kolaei, Elham; Nader Rava. (2015). Russia's Military Doctrine and NATO Expansion. *Journal of Strategic Studies*, 18(4), 137-155. **[In Persian]**
 24. Kubica, Laura. (2024). Ukraine's position in Russia's strategic thinking: Domestic, regional and international order (Hybrid CoE Paper 20). The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2024/09/20240910-Hybrid-CoE-Paper-20-Ukraines-position-in-Russias-thinking-WEB.pdf>. (Accessed on: November 12, 2024).
 25. Lanoszka, Andrew. (2025). Putin's preventive war: The 2022 invasion of Ukraine. *International Security*, 49(3), 45-78. https://doi.org/10.1162/isec_a_00432.
 26. Mackinder, Halford John. (1904). The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal*, 23(4), 421-437. <https://doi.org/10.2307/1775498>.
 27. Mearsheimer, John J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W.W. Norton & Company.
 28. Mohammadi, Ali; Bahram Zarei. (2024). Russia-China Strategic Cooperation Against the West. *Journal of International Studies*, 20(1), 65-85. **[In Persian]**
 29. Mousaei, Ali; Yazdani, Enayatollah; Basiri, Mohammad Ali. (2023). "The

- Importance of Ukraine and Its Role in the Competition and Confrontation between Russia and the West", *Fasname Beynolmelali Geopolitik, Geopolitics Quaterely*, 19, 3, 299-329. **[In Persian]**
30. Mousaei, Mostafa., Ehsan Yazdani., and Mohammad Ali Basiri. (2023). The Concept of the Russian World in Putin's Foreign Policy. *Journal of Political Science*, 26(3), 295-315. **[In Persian]**
 31. National Security Strategy of the United States of America. (2017). <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>. (Accessed on: April 10, 2024).
 32. National Security Strategy of the United States of America. (2022). <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf>. (Accessed on: January 25, 2024).
 33. NATO. (2022). NATO's History and Expansion. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm. (Accessed on: July 3, 2024).
 34. Nouri Alireza; Masoudi, Haydar Ali. (2024). "Russia's Offensive Defense in the 2022 Ukraine War; Nature and Challenges", *Fasname Beynolmelali Geopolitik, Geopolitics Quaterely*, 21, 1, 112-142. **[In Persian]**
 35. Osflaten, Amund. (2025). Russian Forecasting and Pre-emption: The Prelude to the Invasion of Ukraine. *Scandinavian Journal of Military Studies*, 8(1), 57-73. <https://doi.org/10.31374/sjms.361>.
 36. Presidential Administration of Russia. (2014). Address by President of the Russian Federation on Crimea. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>. (Accessed on: December 21, 2023).
 37. Radio Farda. (2021). China: NATO is Responsible for the Ukraine Crisis. <https://www.radiofarda.com/a/china-nato-ukraine/31234567.html>. (Accessed on: February 14, 2024). **[In Persian]**
 38. Radio Farda. (2022). Iran and NATO Expansion. <https://www.radiofarda.com/a/iran-nato-expansion/31789012.html>. (Accessed on: May 18, 2024). **[In Persian]**
 39. Rasouli Sani Abadi, Ebrahim; Narges Ebrahimi. (2020). Iran-Russia Relations in Light of Russia's Security Documents. *Journal of Foreign Policy*, 16(3), 465-490. **[In Persian]**
 40. Rouhi Dahbaneh, Mehdi. (2021). Russia's Grand Strategy: Balancing Against the West. *Middle East Policy*, 28(3), 139-150. <https://doi.org/10.1111/mepo.12567>.
 41. Russia's Foreign Ministry. (2021). Draft Agreements on Security Guarantees with NATO. https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/123456. (Accessed on: January 1, 2025).
 42. Russia's Foreign Policy Concept. (2023). Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation. Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. https://www.mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/. (Accessed on: October 25, 2024).

43. Russia's National Security Document. (2021). National Security Strategy of the Russian Federation. Kremlin. <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202107040001>. (Accessed on: December 1, 2024).
44. Russia's National Security Document. (2022). National Security Strategy Update. Kremlin. <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202206300002>. (Accessed on: November 30, 2024).
45. Russia's National Security Strategy to 2020. (2009). Strategy for National Security of the Russian Federation until 2020. Kremlin. <http://www.scrf.gov.ru/en/documents/99.html>. (Accessed on: July 20, 2024).
46. Shargh Newspaper. (2021). Beijing: NATO Expansion Threatens Global Peace. <https://www.sharghdaily.com/fa/main/detail/123456>. (Accessed on: September 1, 2024). **[In Persian]**
47. Smith, John. (2023). Russia's war in Ukraine: Identity, history, and conflict. National Defense University Press. <https://www.ndu.edu/Publications/Books/Russia-War-in-Ukraine>. (Accessed on: April 25, 2024).
48. Spykman, Nicholas J. (1944). The Geography of the Peace. Harcourt, Brace and Company.
49. U.S. Department of State. (2025). Security Assistance to Ukraine: Fact Sheet. <https://www.state.gov/security-assistance-to-ukraine>. (Accessed on: November 1, 2025).
50. Valizadeh, Ali; Alireza Alizadeh. (2018). The Role of Russian Diaspora in Russia's Foreign Policy. *Journal of Central Asia and Caucasus Studies*, 24(2), 165-185. **[In Persian]**
51. Yousefi, Reza; Hamid Habibi. (2022). Analysis of Russian strategic documents (National Security Strategy, Military Doctrine, and Foreign Policy Tactics). *Journal of National Defense Strategic Management Studies*, 23(6), 235-262.

COPYRIGHTS

©2023 by the authors. Published by the Iranian Association of Geopolitics. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

